

PRZEMOC W RODZINIE W ŚWIETLE STATYSTYKI POLICYJNEJ Z LAT 1999–2005

Mariola Kordas-Surowiec
Instytut Polityki Społecznej UW

WSTĘP

Celem artykułu jest przedstawienie zarejestrowanych przez policję danych dotyczących przemocy w rodzinie w latach 1999–2005¹. Są to informacje na temat liczby interwencji policji wobec przemocy w rodzinie, skali przestępstw związanych z tym zjawiskiem oraz wybrane dane dotyczące sprawców przemocy i osób pokrzywdzonych. Artykuł ma na celu również prezentację czynników, które mają wpływ na kształt policyjnych rejestrów, oraz trudności z ich interpretacją.

INTERWENCJE WOBEC PRZEMOCY W RODZINIE ORAZ OFIARY I SPRAWCY ZAREJESTROWANI W PROGRAMIE „NIEBIESKIE KARTY”

Procedura „Niebieskie Karty”, wprowadzona w październiku 1998 r.², nałożyła na policję obowiązek rejestrowania liczby interwencji wobec przemocy w rodzinie, danych na temat osób uczestniczących

w zdarzeniu oraz dalszych działań wobec nich, takich jak umieszczenie w izbie wytrzeźwień, wszczęcie postępowania przygotowawczego, przekazanie informacji o danej rodzinie innym instytucjom. Wcześniej szczegółowe rejestry na ten temat nie były prowadzone. Wprowadzenie procedury pozwoliło na wyodrębnienie spośród wszystkich interwencji domowych przeprowadzanych przez policję tych działań, które dotyczą przemocy w rodzinie.

W 1999 r. w statystykach policyjnych odnotowano 72 tys. interwencji wobec przemocy w rodzinie. W kolejnych latach rejestrowano coraz więcej takich działań. W 2005 r. ich liczba wynosiła ponad 96 tys. (tab. 1).

Dane statystyczne wskazują na wyraźny wzrost od 1999 r. liczby interwencji policji związanych z przemocą w rodzinie. Interpretacja tych danych wyłącznie jako znacznego wzrostu zjawiska byłaby jednak błędem. Zapewne jest to także efekt upowszechnienia procedury „Niebieskie Karty” i bardziej konsekwentnego jej stosowania.

Tabela 1. *Interwencje zarejestrowane w Polsce w programie „Niebieskie Karty” w latach 1999–2005*

Rok	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Interwencje domowe ogółem	376 538	479 602	482 007	559 387	593 727	610 941	608 751
W tym dotyczące przemocy w rodzinie	72 031	86 146	86 545	96 449	85 512	92 495	96 773

Źródło: Wydział Patologii Społecznych Komendy Głównej Policji.

Jednym z czynników wpływających na liczbę odnotowanych przez policję interwencji wobec przemocy jest procedura ich rejestrowania. Kształt statystyk policyjnych zależy od tego, czy policjant przeprowadzający interwencję wypełni stosowną dokumentację, oraz jakie informacje w niej zamieści.

Podstawą rejestrowania danych na temat interwencji wobec przemocy są notatki urzędowe, które policjanci mają obowiązek wypełniać w przypadku takich interwencji. Specjalnie opracowane do tego celu formularze początkowo nosiły nazwę Kart B. Od 2003 r. zostały nieco zmodyfikowane i nazwane Kartami A³. Wskaźnikiem skali interwencji wobec przemocy jest więc rejestrowana liczba wypełnionych „Niebieskich Kart”.

Liczba ofiar przemocy domowej w latach 1999–2005 zwiększyła się z 96 955 w 1999 r. do 156 788

w 2005 r., natomiast liczba sprawców przemocy w tym okresie wynosiła odpowiednio: 56 847 i 97 142. Z rejestrów policyjnych wynika więc, że z tego traktowania ze strony agresywnych członków rodziny doświadczała często więcej niż jedna osoba. Zazwyczaj była to kobieta i dziecko.

Kobiety stanowiły większość (około 58%) ofiar przemocy w rodzinie, odnotowanych w czasie interwencji domowych w latach 1999–2005. Około 23% ofiar stanowiły dzieci do lat 13, a około 11%–13% nieletni od 13 do 18 lat. Odsetek mężczyzn krzywdzonych przez swoje rodziny stopniowo wzrastał: z 4,37% w 1999 r. do 6,62% w 2005 r. (tab. 2).

Dane zgromadzone na podstawie „Niebieskich Kart” wskazują, że sprawcami przemocy byli zazwyczaj mężczyźni (około 95%), choć policja była wzywana również do stosujących przemoc kobiet, które

stanowiły ponad 3%–4%. Zdarzało się, że sprawcami przemocy były osoby nieletnie. Najwięcej takich przypadków odnotowano w 2000 r. (577 osób), potem liczba nieletnich sprawców stopniowo malała (tab. 3).

Statystyki policyjne wskazują, że zdecydowana większość sprawców przemocy, odnotowanych przez policję w trakcie interwencji z użyciem „Niebieskich Kart”, znajdowała się pod wpływem alkoholu.

Tabela 2. *Ofiary przemocy domowej zarejestrowane w Polsce w programie „Niebieskie Karty” w latach 1999–2005*

Ofiary przemocy	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Kobiety	55 214	67 678	66 991	74 366	80 185	88 388	91 374
Mężczyźni	4 239	5 606	5 589	7 121	7 527	9 214	10 387
Dzieci do lat 13	23 929	27 820	26 305	30 073	32 525	35 137	37 227
Nieletni od 13 do 18 lat	13 546	15 540	14 908	15 955	17 062	17 527	17 800
Ogółem	96 955	116 644	113 793	127 515	137 299	15 266	156 788

Źródło: Jak w tab. 1.

Tabela 3. *Sprawcy przemocy domowej zarejestrowani w Polsce w programie „Niebieskie Karty” w latach 1999–2005*

Sprawcy przemocy	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Kobiety	1 838	2 571	2 361	2 903	2 861	3 501	4 153
Mężczyźni	54 669	67 309	66 376	73 759	80 233	88 180	92 776
Nieletni	340	577	401	329	236	239	213
Ogółem	56 847	70 457	69 138	76 991	83 330	91 920	97 142

Źródło: Jak w tab. 1.

Tabela 4. *Sprawcy przemocy domowej pod wpływem alkoholu i przewiezieni do izby wytrzeźwień, zarejestrowani w Polsce w programie „Niebieskie Karty” w latach 1999–2005*

Sprawcy przemocy	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Pod wpływem alkoholu	48 459	58 664	56 058	60 884	64 064	70 203	74 633
W tym przewiezionych do izb wytrzeźwień	25 647	31 655	29 874	31 650	19 521	20 745	19 521
W tym przewiezieni do policyjnych pomieszczeń dla osób zatrzymanych i doprowadzonych do wytrzeźwienia			brak danych		16 524	18 566	21 162

Źródło: Jak w tab. 1.

Trzeba zwrócić uwagę, że wskaźnik ten stopniowo malał z 85,34% w 1999 r. do 76,82% w 2005 r. Wynika z tego, że rejestrowano coraz więcej osób trzeźwych stosujących przemoc. Około połowę nietrzeźwych sprawców przemocy policjanci „zatrzymywali do wytrzeźwienia”, ale co drugą osobę pozostawiali w domu, narażając rodzinę na ponowne niebezpieczeństwo (tab. 4).

Warto zaznaczyć, że na przykład w Warszawie policjanci zatrzymywali ponad 85% osób nietrzeźwych.

PRZESTĘPSTWA ZWIĄZANE Z PRZEMOCĄ DOMOWĄ ORAZ OSOBY PODEJRZANE I POKRZYWDZONE

W policyjnym systemie statystyki przestępczości „Temida” rejestrowane są dane na temat postępowań przygotowawczych wszczętych przez policję, spraw zakończonych i przestępstw stwierdzonych oraz informacje o osobach podejrzanych i pokrzywdzonych. Innym źródłem informacji na temat przestępstw związanych z przemocą domową mogą być statystyki dotyczące postępowań przygotowawczych prowadzonych w związku z interwencjami w ramach procedury „Niebieskie Karty”.

Dane dotyczące przestępstw rejestrowane są na podstawie dokumentacji sporządzanej przez funkcjonariuszy. Każdy policjant prowadzący postępowanie przygotowawcze jest zobowiązany do wypełnienia szeregu formularzy statystycznych, gdzie, posługując

się symbolami, zamieszcza określone informacje na temat danej sprawy. Formularze przekazywane są osobom zajmującym się rejestracją statystyczną, które wprowadzają dane do systemu informatycznego. Skomplikowana i czasochłonna procedura powoduje, że na jej poszczególnych etapach mogą pojawiać się błędy, które wpływają na ostateczny kształt bazy danych, którą dysponuje policja.

Analiza statystyki policyjnej wskazuje na rosnącą od 1999 r. liczbę przestępstw związanych z przemocą domową, rejestrowanych w programie „Niebieskie Karty”. W 1999 r. w ramach tej procedury zostało stwierdzonych 10 tys. przestępstw. W 2000 r. było ich ponad 12 tys., w 2001 r. – 15 tys., w 2002 r. – prawie 17 tys., w 2003 r. – ponad 13 tys. W 2004 r. i 2005 r. brak było danych w tej sprawie.

Najwięcej przestępstw dotyczyło znęcania się nad rodziną (art. 207 k.k.) oraz groźby popełnienia przestępstwa (art. 190 k.k.). Policja stwierdzała także zmuszanie innej osoby do określonego działania (art. 191 k.k.) oraz doprowadzenie przemocą do obcowania płciowego (art. 197 k.k.), doprowadzenie do obcowania płciowego małoletniego poniżej lat 15 (art. 200 k.k.) i rozpijanie małoletniego (art. 208 k.k.).

Tu, podobnie jak w przypadku wzrastającej liczby interwencji wobec przemocy, jednym z czynników powodującym wzrost odnotowanych przestępstw może być stosowanie procedury „Niebieskie Karty” na szerszą skalę.

Tabela 5. Przepięstwa stwierdzone zarejestrowane w Polsce w programie „Niebieskie Karty” w latach 1999–2005

Kwalifikacja prawna	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Art. 207 k.k.	7 542	8 502	9 132	9 170	9 032	Brak danych	
Art. 191 § 1 k.k.	288	435	557	612	347		
Art. 197 k.k.	113	176	246	330	188		
Art. 200 k.k.	93	144	193	281	186		
Art. 190 k.k.	2 026	3 339	4 628	6 326	3 582		
Art. 208 k.k.	88	73	342	196	125		
Ogółem	10 150	12 669	15 098	16 915	13 460		

Źródło: Jak w tab. 1.

Analizując statystyki policyjne pod kątem skali przestępcstw związanych z przemocą domową, należy mieć na uwadze, że postępowania przygotowawcze prowadzone w ramach procedury „Niebieskie Karty” stanowią zaledwie część spraw, którymi zajmuje się policja. Zawiadomienia o przestępcstwach związanych z przemocą domową docierają do organów ścigania także niezależnie od interwencji z użyciem „Niebieskich Kart”.

Na przykład w 2003 r. w ramach programu „Niebieskie Karty” stwierdzono 9032 przestępcstw z art. 207 k.k., natomiast łącznie w statystykach policyjnych odnotowano 23 388 takich przypadków. Ilustrację wszystkich przestępcstw stwierdzonych w latach 1999–2005 o takiej samej kwalifikacji prawnej, jak zarejestrowanych w ramach procedury „Niebieskie Karty” zawiera tab. 6.

Tabela 6. Niektóre przestępcstwa stwierdzone w Polsce zarejestrowane w programie „Temida” w latach 1999–2005

Kwalifikacja prawna	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Art. 207 § 1–3 k.k.	22 710	23 308	24 200	23 921	23 388	22 610	22 652
Art. 191 § 1 k.k.	2 628	2 847	2 842	2 603	2 868	3 002	2 929
Art. 197 k.k.	2 029	2 399	2 339	2 345	2 322	2 179	1 987
Art. 200 k.k.	1 673	1 518	1 460	1 485	1 817	1 923	1 697
Art. 190 § 1 k.k.	26 010	32 685	35 180	35 948	35 158	34 769	33 697
Art. 208 k.k.	170	253	370	658	641	834	822

Źródło: Jak w tab. 1.

W tabeli 6 nie uwzględniono szeregu innych przestępcstw popełnianych w rodzinach, np. takie czyny, jak:

- uchylenie się od obowiązku alimentacyjnego (art. 209 k.k.),
- porzucenie osoby poniżej lat 15 lub osoby nieporadnej albo spowodowanie śmierci w wyniku porzucenia (art. 210 § 1, 2 k.k.), o co podejrzane są głównie kobiety,
- uprowadzenie osoby poniżej 15 lat lub osoby nieporadnej (art. 211 k.k.).

Rzetelne określenie skali i specyfiki przestępcstw popełnianych w rodzinach wymagałoby ponadto uwzględnienia wielu czynów spoza rozdziału XXVI k.k., np. dzieciobójstwa (art. 194 k.k.) czy kazirodztwa (art. 201 k.k.).

W rodzinie dochodzi także do takich przestępcstw, jak: zgwałcenie, pobicie, kradzież, zmuszanie do określonego zachowania czy pozbawienie życia.

Kodeks karny oraz prowadzone rejestry w znacznej części nie uwzględniają jednak, czy czyny te popełnione zostały w stosunku do członka rodziny, czy osoby obcej. Z tego powodu szacowanie przemyocy domowej na ich podstawie jest utrudnione. Korzystając z policyjnej bazy danych, nie można stwierdzić, np. jaki procent gróźb karalnych (art. 190 k.k.) ma miejsce wobec członków rodziny, pomijając te przypadki, kiedy wszczęcie dochodzenia było konsekwencją interwencji z użyciem „Niebieskiej Karty”.

Warto zaznaczyć, że groźby karalne nie są rzadkością. Z badań, które prowadziłam wśród funkcjonariuszy policji w 1999 r., wynika, że w sytuacji, kiedy osoba pokrzywdzona nie mówiła o przemyocy fizycznej, lecz

o zastraszaniu jej, groźeniu śmiercią lub okaleczeniem, czyn taki często nie był kwalifikowany jako psychiczna przemoc, lecz groźba popełnienia przestępcstwa.

Nierejestrowanie pokrewieństwa osób, które są sprawcami i ofiarami przestępcstw, sprawia, że wiele czynów popełnianych w rodzinie ginie w statystykach ogólnych. Dlatego trudno określić ich dokładną skalę.

Najważniejszym przepisem Kodeksu karnego, który znajduje zastosowanie w przypadku przemyocy domowej, jest art. 207 regulujący odpowiedzialność karną za fizyczne lub psychiczne znęcanie się nad osobą najbliższą.

W latach 1999–2005 liczba osób pokrzywdzonych z powodu znęcania się nad rodziną stopniowo wzrastała. W 1999 r. było ich 26 tys., a w 2005 r. – 32 tys. Ponad 2% pokrzywdzonych to nieletni.

W latach 1999–2005 liczba podejrzanych o znęcanie się nad rodziną wynosiła około 21–22 tys. Najczęściej przestępcstwo z art. 207 § 1–3 k.k. popełniane było indywidualnie przez osoby dorosłe (ponad 97%); odnotowano także przypadki wspólnego działania dwóch osób dorosłych. Sprawcami przemyocy były również osoby nieletnie.

Najwięcej osób znęcających się nad rodziną w latach 1999–2005 miało 30–49 lat (ponad 60%). Kolejną grupę stanowiły osoby w wieku 50 lat i więcej (20%–30%). Około 7% podejrzanych miało 25–29 lat, około 3% to osoby między 21. a 24. rokiem życia, ponad 1% osób było w wieku 17–20 lat. O znęcanie się nad rodziną podejrzane były także osoby do 16. roku życia, które stanowiły w 1999 r. 0,5%, a w 2005 r. – 1,7%.

Zdarzały się przypadki, że nad swoimi bliskimi znęcały się dzieci do 13. roku życia. W 1999 r. policja zarejestrowała 9 takich osób, w 2000 r. – 8, w 2001 r. – 14, w 2002 r. – 5, a w 2003 r. i 2004 r. – po 26, a w 2005 r. – 36.

Większość z podejrzanych o znęcanie się nad rodziną stanowili mężczyźni (około 96%). Udział kobiet stosujących przemoc w latach 1999–2005 wynosił około 4%. Kobiety były częściej podejrzane o kwalifikowane formy tego przestępstwa.

Najwięcej podejrzanych o przestępstwo z art. 207 § 1 k.k. w latach 1999–2005 było osobami niepracującymi, które rejestrowano w statystyce jako „bezrobotni” lub „niepracujący i nieszukający pracy”. Te dwie kategorie łącznie stanowiły 40%–46% podejrzanych o znęcanie się nad rodziną. Odsetek osób pracujących co roku zmniejszał się. W 1999 r. wynosił 33%, natomiast w 2005 r. – 24%. Pozostałe osoby były rejestrowane jako:

- a) renciści, emeryci – około 19%,
- b) rolnicy (lub kategoria – własne gospodarstwo rolne) – około 6%,
- c) uczący się – około 1%–2%.

W 2003 r. wprowadzono kategorie „nielegalnie zatrudniony” i „rodzinna działalność gospodarcza”. Osoby uczące się podzielono na uczniów i studentów.

Według ustaleń policyjnych, w omawianym okresie ponad 40% osób dorosłych podejrzanych o przestępstwo z art. 207 § 1–3 k.k. w chwili jego popełnienia znajdowało się pod wpływem alkoholu. Od 21 do 46 podejrzanych było pod wpływem narkotyków. Nieco mniej rejestrowano jako osoby znajdujące się pod wpływem innych środków odurzających. Odsetek osób trzeźwych wynosił 16%–18%. W przypadku około 40% podejrzanych nie ustalano stanu trzeźwości.

Spośród podejrzanych nieletnich, których stan trzeźwości ustalono, zdecydowana większość była trzeźwa. Od kilku do kilkunastu osób znajdowało się pod wpływem alkoholu. W pojedynczych przypadkach odnotowano wpływ narkotyków lub innych środków odurzających.

W latach 1999–2005 policja coraz częściej dokonywała zatrzymania osób dorosłych podejrzanych o przestępstwo z art. 207 § 1. Odsetek osób zatrzymanych wzrósł z 7% do 14% w stosunku do ogółu podejrzanych. Większość osób zatrzymanych zostało zwolnionych w ciągu 48 godzin, przekazanych do dyspozycji sądu i zwolnionych w ciągu kolejnych 24 godzin lub uchylono im areszt.

Zauważalny jest także wzrost liczby osób, które zostały aresztowane. W 1999 r. aresztowano 193 podejrzanych (niespełna 1%), natomiast w 2005 r. takich osób było 811 (3,8%). W związku z przestępstwem znęcania się nad rodziną, policja zatrzymywała co roku kilka osób nieletnich, które były umieszczane w izbie dziecka lub schronisku. Częściej zatrzymywane były osoby podejrzane o kwalifikowane formy przestępstwa znęcania się nad rodziną; więcej takich osób zostało również aresztowanych.

W stosunku do podejrzanych o znęcanie się nad rodziną coraz częściej stosowano takie środki zapobiegawcze, jak:

- dozór policyjny,
- zakaz opuszczania kraju,
- poręczenie majątkowe lub społeczne,
- zawieszenie w czynnościach służbowych,

- umieszczenie w placówce oświatowo-wychowawczej,
- nadzór kuratora.

W 1999 r. środek zapobiegawczy zastosowano wobec niespełna 2% podejrzanych o przestępstwo z art. 207 § 1. W 2005 r. odsetek ten wyniósł prawie 6%.

Częściej stosowane były środki zapobiegawcze wobec podejrzanych o kwalifikowane formy znęcania się nad rodziną. W latach 1999–2005 takim środkiem objęto 10%–13 % podejrzanych.

ZAKOŃCZENIE

Dokonując analizy danych statystycznych, należy mieć na uwadze czynniki, które wpływają na ich kształt. Do właściwej interpretacji rejestrów policyjnych przydatna jest wiedza na temat procedury ich tworzenia. Dane policyjne na temat przemocy domowej mogą pochodzić z różnych zestawień statystycznych. Liczba przestępstw zarejestrowanych w ramach procedury „Niebieskie Karty” jest różna w porównaniu ze wszystkimi danymi pochodzącymi z policyjnego systemu statystyki przestępczości.

Na podstawie statystyki policyjnej wciąż trudno uchwycić skalę przemocy w rodzinie. Chodzi zarówno o określenie liczby interwencji wobec przemocy, jak i dokładne oszacowanie przestępstw związanych z przemocą w rodzinie.

Zarejestrowanie interwencji wobec przemocy domowej zależy od wypełnienia przez policjantów stosownej dokumentacji. Niedopełnienie tego obowiązku powoduje, że dany przypadek nie jest ewidencjonowany. To od policjanta przyjeżdżającego na interwencję zależy, czy zdarzenie zinterpretuje jako przemoc domową i skorzysta z „Niebieskiej Karty”, czy potraktuje je jako np. zakłócenie porządku. Utrudnione jest także ustalenie wszystkich dochodzeń związanych z przemocą domową, m.in. ze względu na różną kwalifikację prawną tego typu czynów.

Należy ponadto mieć na uwadze, że do policji zgłasza się o wiele więcej osób z powodu przemocy domowej, np. prosząc o rozmowę z dzielnicowym. Na ten temat brak jednak dokładnych ewidencji. Dlatego dane statystyczne nie są wystarczającym źródłem informacji o podejmowanych przez policję działaniach wobec przemocy w rodzinie oraz o osobach, które zgłaszają się do policji z prośbą o pomoc.

¹ Dane wykorzystane w artykule zostały udostępnione przez Wydział Patologii Społecznych KGP oraz Biuro Prasowe KGP. Niektóre informacje zamieszczone są na stronie internetowej KGP – www.policja.pl.

² Zarządzenie nr 25 Komendanta Głównego Policji z dnia 10 listopada 1998 r. w sprawie sposobu przeprowadzania interwencji domowej przez policjantów wobec przemocy w rodzinie pod nazwą „Niebieskie Karty”, § 5 (Dz. Urz. KGP z 1998 r., nr 7, poz. 37). Zarządzenie nr 21 Komendanta Głównego Policji z dnia 31 grudnia 2002 r. w sprawie sposobu przeprowadzania interwencji domowej przez policjantów wobec przemocy w rodzinie pod nazwą „Niebieskie Karty”, § 5 (Dz. Urz. KGP z 2002 r., nr 14, poz. 111).

³ Zarządzenie nr 21 Komendanta Głównego Policji z dnia 31 grudnia 2002 r. w sprawie sposobu przeprowadzania interwencji domowej przez policjantów wobec przemocy w rodzinie pod nazwą „Niebieskie Karty”, § 5 (Dz. Urz. KGP z 2002 r., nr 14, poz. 111).

 SUMMARY

The paper shows, what information about domestic violence you can obtain from statistical data, which police has at one's command. How the statistics are revolted and what difficulties are connected with their interpretation. The paper contains data concerning police intervention in confronting domestic violence and data about victims and offenders who were registered in "Blue Cards" in the years 1999–2005. The paper also includes data about offences connected with domestic violence, wronged and suspected of family ill-treatment.